

پالان‌ها از نمد، پارچه و گونی درست شده و با کلش پر می‌شوند

● گران شدن مواد اولیه

به گفته او کلش و نمد گران شده است؛ حالا بابت هر بسته کلشی که از «کلاله» خریده ۵۰ هزار تومان پرداخت می‌کند. نخ بز هم که قبلاً به زحمت ۱۰ هزار تومان بود، حالا کیلویی ۳۵ هزار تومان شده است. نخ‌های پنبه ۱۱ هزار تومانی هم هر کیلوی آن ۷۰ هزار تومان قیمت دارد.

قیمت‌ها را که می‌گوید روی کوک‌هایی که در حال شکل دادن به پالان هستند دستی می‌کشد؛ چشمانش را تنگ می‌کند و گویی دنبال چیزی روی پارچه می‌گردد. خیالش که از تمیز دوختن راحت می‌شود «بند کف دست» را روی مچش جابه‌جا می‌کند و دوباره پشت جوال دوز را به آن فشار می‌آورد و کوک‌های دیگری بر پارچه ایجاد می‌شود. یادش می‌آید دستانش زخم‌خورده جوال دوز هستند، با خودم فکر می‌کنم فرو شدن سوزن در انگشت آن همه درد دارد چه برسد به سوزنی که چند برابر از آن بزرگ‌تر است و فقط باید عاشق کارت باشی تا به سختی اش عادت کنی و خم به ابرو نیآوری.

می‌گوید: «دست‌هایم همیشه زخمی می‌شوند، با وجود اینکه مراقب هستم اما پارچه بسیار ضخیم است و هر کار کنی باز هم امکان فرو رفتن جوال دوز هست. به خصوص حالا که دیگر سن و سالی از من گذشته پالان‌دوزی برایم سخت است و زورم نمی‌رسد اما باید سفارش مشتریان را به موقع آماده کنم. در این ۴۰ سالی که استاد تیمور پالان دوخته هنوز پشت یکی از چارپایانی که از محصول او استفاده کرده‌اند زخم نشده است در حالی که به گفته او اگر پالان بد، بی‌کیفیت و غیراستاندارد دوخته شود پشت مال را زخم می‌کند. بنابراین باید پالان را بر اساس اصول دوخت و تمام فوت‌وفن مربوط به آن را مو به مو پیاده کرد.

● استاد تیمور هنوز از کارش راضی است

پالان‌دوزی در فهرست میراث ناملموس ملی کشور به ثبت رسیده و رد پای آن در بیشتر نقاط کشور دیده می‌شود. روزگاری افراد زیادی از این حرفه امرار معاش می‌کرده‌اند اما با گذشت زمان استفاده از وسایل نقلیه مانند تراکتور و حتی موتور برای کارهای کشاورزی و دامداری استفاده از چارپایان را کمتر کرده و به همین نسبت خرید پالان برای این حیوانات کاهش یافته و تعداد پالان‌دوزان انگشت شمار شده است، اما همان اندک فعالان این پیشه آن قدر علاقه داشته‌اند که به پای آن مانده‌اند. تیمور رختیانی یکی از همان‌هاست. او ۹ فرزند دارد و اگر چه دامداری و کشاورزی می‌کرده اما در اوقات بیکاری‌اش پالان هم می‌دوخته. او از آرامش خاطری که در حین کارش دارد می‌گوید؛ اینکه زمانی که در حال دوخت و دوز است به چیزی فکر نمی‌کند چون ذهنش آزاد و رهاست و از آن لذت می‌برد. پالان آماده شده‌ای را که در گوشه‌ای از کارگاه است به سختی از روی زمین برمی‌دارد و روی بسته‌های کلش می‌گذارد و روی آن‌ها تنظیم می‌کند، چشمان کم‌سویش حالا می‌درخشد. معلوم است هنوز از کارش راضی است. دستانش را پشت کمرش قلاب می‌کند، کم کم قامتش راست می‌شود و خستگی از چهره‌اش رخت می‌بندد.

دست‌های استاد تیمور، سال‌ها کار و تجربه او را نشان می‌دهد

شروع می‌کنیم. فاصله کوک‌ها باید طوری باشد که در هر ردیف، کوک‌ها زیر یکدیگر قرار گیرند تا دوخت و دوز محکم باشد و به راحتی از پارچه جدا نشود.

هر چند دقیقه یک بار، نوک جوال دوز را داخل شاخ بریده جبران فرو می‌کند تا به روغن داخل آن آغشته شود و راحت‌تر داخل پالانی که چند لایه است فرو برود. زمانی که نخ جوال دوز تمام می‌شود چند دور نخ را از کلاف آن باز کرده به انگشت شست پایش بند می‌کند؛ با چاقوی بزرگی رشته‌های نخ را می‌برد و دوباره کوک زدن را از سر می‌گیرد.

ادامه می‌دهد: پس از اینکه سه تا پلته را وصل کردیم و پهلو و اطراف آن را دوختیم داخل آن کاه و کلش می‌گذاریم. بندک‌هایی هم روی پالان می‌دوزیم که وقتی سوار الاغ می‌شوند، دستشان را از آن می‌گیرند؛ همچنین بندک‌هایی که برای عبور بند از زیر شکم حیوان است.

به نظر می‌رسد سخت‌ترین مرحله جدا از اینکه پلته‌بندی‌ها دقیق انجام شده باشد، پر کردن آن‌ها از کلش باشد که با ابزار مخصوص باید طوری تنظیم شود تا در همه جاهایی که برای آن در نظر گرفته شده است پخش شود و فقط یک فرد ماهر از عهده آن برمی‌آید.

● در سال ۲۵ پالان هم می‌دوختم

تیمور رختیانی زندگی در گذشته را دشوار توصیف می‌کند و زندگی امروزی را بهتر و راحت‌تر می‌داند. می‌گوید: «پالان‌دوزی را زمانی که ۳۰ ساله بودم و در جنگل «شغال تپه» کار می‌کردم آموختم. وقتی به «رختیان» برگشتم برای چارپای خودم پالانی دوختم و کم‌کم علاوه بر اینکه اهالی روستا به من سفارش دادند از روستاهای دیگر هم سفارش‌هایی گرفتم؛ از «گریوان»، «جلگه شوقان»، «نیستان»، «حصار» و «حصار کرد». هنوز هم مشتریان زیادی دارم؛ اگر حوصله داشته باشم و بدوزم.

دوختن هر پالان سه روز زمان می‌برد و تیمور رختیانی در قدیم هر ماه، یکی دو تا پالان می‌دوخته. «در سال ۲۵ پالان هم می‌دوختم اما دیگر پیر شده‌ام و نمی‌توانم سفارش زیادی قبول کنم، از «جربت» و «سنخواست» هم تماس می‌گیرند و سفارش می‌دهند. قیمت پالان ۳۰۰ تا ۳۵۰ هزار تومان است؛ البته برای مادیان ۴۵۰ و قاطر ۴۰۰ هزار تومان است.»

چند پالان آماده در گوشه‌ای از کارگاه قرار دارد که تعدادی از آن‌ها برای تعمیر آورده شده است که استاد تیمور با اشاره به آن‌ها می‌گوید: «تعمیرات هم انجام می‌دهم. این‌هایی را که می‌بینید سه سال از عمرشان می‌گذرد و تازه قسمت‌هایی از آن‌ها پاره شده که با تعمیرشان باز هم سال‌ها قابل استفاده است.» او که تمام این مدت دو زانو نشسته یکی از پاهایش را دراز می‌کند، به کمرش تکانی می‌دهد و گویی انرژی دوباره‌ای گرفته است، با حوصله از ریز و درشت حرفه‌اش برای ما تعریف می‌کند. گهگاهی هم به کوه «سالوک» که در همسایگی‌اش است نگاهی انداخته و دوباره سرش را پایین می‌اندازد و کوک‌ها را به جان پارچه می‌دوزد.

در این ۴۰ سالی که استاد تیمور پالان دوخته است هنوز پشت یکی از چارپایانی که از محصول او استفاده کرده‌اند زخم نشده است در حالی که به گفته او اگر پالان بد، دوخته شود پشت مال را زخم می‌کند